

Vejrum i middelalderen (Ca. 1000-1536)

Der sker meget i Vejrum i middelalderen. Sådan opleves det i hvert fald, men det kan jo også skyldes, at vi i den periode begynder at få de første skriftlige kilder.

Det er også her i slutningen af 1100-tallet, at vi møder stednavnet Wetrum – det, der senere bliver til Vejrum. Professor Kristian Hald (1904-1985), der blev anset for Nordens førende stednavneforsker, skrev i 1942 sit hovedværk med titlen "De danske stednavne på -um". Og i den forbindelse kommer både Vejrum og Ausum under behandling.

Kristian Hald fastslår, at endelsen -um på oldnordisk betyder hjem, og Vejrum er dermed vejrets hjem. Ausum er hjem for det lille vandløb – altså bækken gennem Ausumdal.

Der findes ingen meteorologisk dokumentation for, at vejret skulle føle sig særligt godt hjemme i Vejrum, men det er dog en kendsgerning, at Vejrum i mange situationer danner skel mellem vejret ved Limfjorden og over Holstebro.

Disse to billeder er taget indenfor samme minut fra toppen af telemasten modsat Vejrum Kirke. Billedet til venstre er mod syd – billedet til højre mod nord. Der er ikke lavet farvekorrektioner på billederne, men man ser tydeligt forskellen på vejrforholdene.

Det er også i slutningen af 1100-tallet, kristendommen for alvor kommer til denne landsdel. Cisterciensermunkene fra Frankrig rykkede i 1163 ind på Tvis Kloster, siden kom også herregården Quistrup med den tilhørende ladegård Ausumgaard ind under klosterets besiddelser.

Munkene var driftige folk og opdagede hurtigt, at der var en springende kilde i Vejrum. Den slags var guld værd på den tid, når bare kildens helbredende og syndsforladende egenskaber blev fremhævet tilstrækkeligt mange gange af munkene, der selv gav kilden navnet Sct. Olai kilden

Kilden tiltrak masser af mennesker fra nær og fjern. Det katolske budskab om, at man kunne købe sin sjæl fri af skærsilden, tiltalte mange, og havde man ikke lige guld eller sølv, kunne man jo afstå en hest eller en ko – eller hele ejendommen, hvis man var selvejer.

På den måde blev der lagt et økonomisk grundlag for et kirkebyggeri i Vejrum i årene op mod 1300-tallet, men cistercienserordenens mådehold fornægtede sig ikke, så det blev i første omgang til en kirke uden tårn og våbenhus. Som katolsk kirke blev den indviet til Sct. Andreas. I slutningen af 1400-tallet fik kirken dog både våbenhus og klokketårn. Vejrum kirkes første klokke kom fra Tvis Kloster i 1485, hvor abbed Christiern lod den støbe af Jes Smed. Den ældste del af kirkens altertavle er af engelsk oprindelse og stammer fra den samme periode.

Skat og pest

Kirken havde naturligvis stort betydning for Vejrumms beboere - på flere måder – for hovedparten var jo beskæftiget med landbrug, og dengang kunne man dele bønderne op i fire grupper: Fæstebønder under kirken, fæstebønder under kongen, fæstebønder under herremænd og selvejerbønder.

I middelalderen hed det sig, at kirken behandlede sine fæstebønder rimeligt, kongen behandlede sine knap så godt, og fæstebønderne hos adel og herremænd blev anbragt på træhesten for den mindste forseelse eller forsømmelse. Selvejerbønderne havde det heller ikke for godt – de blev konstant pålagt nye skatter.

Holstebro var landsdelens handelscentrum, og byen blev da også købstad midt i 1200-tallet. Det præcise årstal kendes ikke, men Holstebro nævnes som købstad i 1274, og loven om købstæder kom med Valdemar Sejrs Jyske Lov i 1241. Det havde stor betydning for bønderne fra Vejrum, som dermed var forpligtiget til at afsætte deres varer på markedet i Holstebro. En del af markedsomsætningen skulle Holstebro by betale i købstadsskat til kongen, som dermed fik sin betaling for at uddele købstadsrettigheder. Skatter blev allerede dengang betragtet som en sygdom, der bredte sig.

Det skulle dog blive langt værre i midten af 1300-tallet – her nåede pesten, også kaldet den sorte død, for alvor til Danmark. Stort set hvert andet menneske i hele

verden døde af sygdommen inden for en periode på 30 år – og Danmark var tilsvarende hårdt ramt. Værst var det naturligvis i byerne, hvor folk boede tæt, men også i landområderne gik mange menneskeliv tabt.

Enkelte gårde klarer sig dog igennem. Søllergaarde nævnes i 1444, Kvistgaard i 1456, Ausumgaard i 1475, Brændgaard, Ausumdal og Villemoes i 1476. Inden reformationen ser vi også navnene Skikkild, Dalgaard, Søjbjerg, Gasseholm, Moesgaard og Tinggaard. Sidstnævntes navn henviser til, at mindre retslige stridigheder godt kunne løses ved den helt lokale domstol på en udvalgt ejendom. Tinggaard har på den tid været centrum for mindre retstvister i Hjerm herred. Større sager skulle for sysseltinget i Holstebro og de helt store forbrydelser for landstinget i Viborg.

Roeborg nævnes først i 1600-tallet som en borg med vold og voldgrav, men det vides med rimelig sikkerhed, at borgen var hjemsted for en af landets stormænd, Erland Kalf, der levede sidst i 1300-tallet.

Vejrum-præsten og reformationen

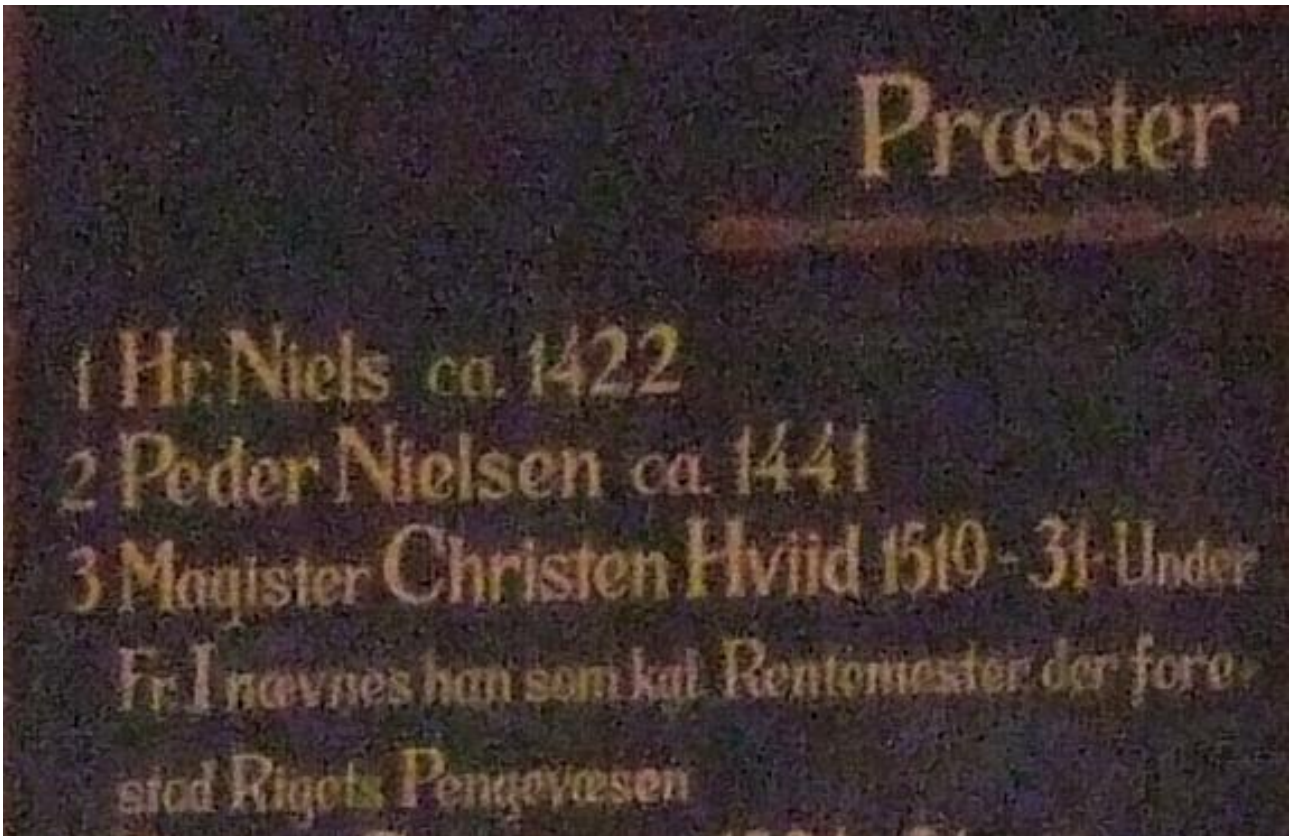
Gennem 1400-tallet havde den katolske kirke udviklet sig til en af landets helt store jordbesiddere. Den voksende formue blev sendt til pavestolen i Rom og udhulede dermed den danske samfundsøkonomi. Regenter i hele Nordeuropa begyndte at røre på sig i begyndelsen af 1500-tallet, hvor også Martin Luther lagde an til en reformation af kirken. Blandt hans tilhængere var Christen Hviid – sognepræst i Vejrum 1519-1531 – og en mand med stor indflydelse på forløbet af reformationen i Danmark.

Det var kong Christian II, der tildelte Christen Hviid embedet i Vejrum, fordi han havde stor økonomisk indsigt. Han var uddannet på universitetet i Köln og dattersøn af den daværende borgmester i Holstebro, Jens Blaabjerg. Hviid blev en af kongens betroede mænd og medvirkede ved udformningen af kongens forslag til indskrænkning af kirkens magt i 1520.

Christian II begik imidlertid den fejl, at han samtidig udskrev nye skatter til befolkningen for at skaffe flere penge til en krig mod svenskerne. Det førte til oprør i 1523. Kong Christian II måtte flygte ud af landet med sin familie, og Frederik af Holsten blev udråbt som konge i Viborg under navnet Frederik I. Han tilbagekaldte alle forgængerens lovforslag, men ansatte i 1524 Christen Hviid som rentemester (finansminister/skatteopkræver) vest for Storebælt.

Efter den tid har Hviid formentlig haft behov for en kapellan i embedet i Vejrum, for snart er han i København, snart på Gottorp slot, i Norge, Aarhus eller på Stubbergaard kloster, som han selv ejede i den periode. Han måtte på grund af det betydelige fravær opgive præstegerningen i Vejrum i 1531.

Frederik I døde i 1533, og på grund af uenighed om, hvem der skulle være hans afløser, stod landet uden konge i et helt år, men her forsøgte den landflygtige Christian II at vende tilbage igen med hjælp fra Grev Christoffer af Oldenburg, som i første omgang besatte Sjælland og landsforviste de katolske præster.

Også på præstetavlen i Vejrum Kirke er Christen Hviid nævnt som kongelig rentemester.

Perioden omtales også som "Grevens fejde", men mens greven kæmpede på Sjælland mødtes de jyske rigsråder med adelens repræsentanter og enedes om at pege på Hertug Christian af Holsten som ny konge. Han var søn af Frederik I og overbevist lutheraner og havde sikret sig den tidligere pastor Hviid fra Vejrum som fortsat rentemester. Efter kroningen i Horsens som Christian III tog han til København og gennemførte et statskup med bl.a. arrestation af de tre sjællandske bisper og beslaglæggelse af al kirkens ejendom.

Indtægterne herfra gik til at dække udgifterne ved borgerkrigen, og dermed var den lutherske reformation gennemført i 1536. Christen Hviid døde samme år efter at have reddet den danske økonomi. Til gengæld var han personligt dybt forgældet.

Kilder:

E. Jespersen: Stednavnepassiar. Hardsyssel Årbog 1959.

J.P. Trap: Kongeriget Danmark, bd. 3.

Erik Ulsig: Pest og befolkningsnedgang i Danmark i det 14. århundrede. Historisk Tidsskrift 1991.

Større gårde i Ringkjøbing Amt 1935.

Monumenta hist. Danica, udg. H. F. Rørdam I, 1873

Kirke og Sogn i fortid og nutid, 1951.